

O FINANCOVÁNÍ VÁLKY.

I. Úvod.

Světová válka nás poučila o tom, že její výsledek nebyl závislý jen na vítězství či porážce armád, ale že tu vedle mravních sil měly rozhodující vliv otázky hospodářské na poli průmyslové zdatnosti, zajištěné výživy armády a národa, finančních možností atd. Ukázalo se dále, že přípravy pro válku nemohou se týkat jen plánů strategických, ale že souběžně s nimi jde příprava politická a hospodářská, resp. že na přípravě politické je závislá příprava operativní a hospodářská. Musí tu být jednotnost v uvedených třech prvcích, jinak není příprava k obraně státu a k zachování existence státu dokonalá.

Skutečnosti a zkušenosti ze světové války dokázaly nedostatečnost hospodářských a finančních příprav. Proto nutno vnovat dnes hospodářské a finanční přípravě daleko větší peče, zvláště když cílem těchto příprav nemůže být jen zajištění potřeb pro armádu a účely ryze vojenské — jak tomu bylo kdysi — ale i ukovení životního minima všeho obyvatelstva ve státě a vůbec zajištění celé státní správy. Zdaří-li se udržet rovnováhu hospodářského života i za války, může se stát a jeho obyvatelstvo věnovat všemi silami obraně státu. Hospodářská nepřipravenost odčerpává ve válce a po válce nejen národní majetek, který tu byl, ale ochuzuje na mnoho let i budoucí potomstvo a vrhá je do býdy těžkých sociálních bojů o uhájení životní existence.

S ohledem na zvýšenou spotřebu a vůbec zvýšené požadavky klade se na státní hospodářství těžký úkol, daleko těžší než v dobách mírových. Jelikož pak státní hospodářství probíhá penězně, jeví se tím větší potřeba přípravy tohoto penězního hospodářství. Snad — podle některých — by toho ani nebylo zapotřebí, neboť můžeme podle „osvědčené praxe“ natisknout penězní značky a podle potřeby kupovat, co chceme. Ovšem důsledkem takové finanční politiky je jen rozvrácení státního hospodářství a všech jiných, soukromých hospodářství — a vůbec hospodářské zničení státu. Strategické a politické vítězství za současného hospodářského zničení státu činí pojem vítězství naprostě ilusorním. Politická a strategická převaha za těchto podmínek může být vždy jen dočasná — a po ní následuje úplné zhroucení. Naopak hospodářská převaha i za dočasného strategického neúspěchu zůstává trvalou a vede konečně i k převaze politické a strategické. (Viz světová válka — Francie.) Politicky silný Řím zahynul hoso-

dářsky. Jeví se proto výhodnějším za zachování hospodářské rovnováhy upustit od výhod politických a strategických, měly-li by tyto při strašném hospodářském napětí tuto rovnováhu silně porušiti. SSSR udržel se politicky, protože počal s budováním silného hospodářského podkladu. Viděli jsme často jeho politické ústupky, pokud nebyl hospodářsky vybudován. A dnes počítáme s Ruskem nejen hospodářsky, ale i politicky. Ovšem, vše má své meze. Jedná-li se o úplnou ztrátu svobody a samostatnosti státu, pak nutno obětovati vše a využít hospodářských zdrojů do nejjazších možností.

Říká se dále, že válku vedeme materiélem a ne penězi. Doplňuji: Peněz — jako peněžních značek — potřebujeme nutně, pokud se přidržujeme dnešních hospodářských soustav, v nichž se hospodaření provádí peněžně. Při nedostatku těchto peněžních značek může si je stát natisknouti a dáti jim i určitou formální hodnotu. Tím ovšem stát nezískává k a p i t á l u potřebného k vedení války, protože natištěným peněžním značkám nemůže dáti hmotnou hodnotu, vyjádřenou jejich kupní silou. Vydané peněžní značky netvoří pro stát nové kapitály — nanejvýš umožňují jejich přesun —, ale zvyšují ceny a snižují hodnotu peněžní jednotky.

Ovšem, válku lze vésti i bez peněz, protože tato vyžaduje reálných statků, které může stát z národního produktu na sebe převésti bezpeněžně. Není-li ale státní hospodářství úplně soběstačné, bude stát nucen nedostávající se statky odebírat v zahraničí bud' na úvěr, nebo proti hotovému zaplacení. A k tomu potřebuje peněžního kapitálu.

Je pochopitelné, že ohromná spotřeba za války vede k tak velkým výdajům, že nelze je hraditi z přímých pramenů v přítomné době. Na druhé straně nelze však chtít, aby výdaje na válku námi vedenou měly býti placeny skoro výhradně našimi potomky. Proto je třeba spravedlivě rozvrhnout výdaje na dobu přítomnou i budoucí — ale i k tomu je třeba určitého plánu.

Před vstupem do světové války měly válčící státy individualistické právní rády. Proto metody (finanční politika), jimiž financovaly válku, byly skoro stejné. Ovšem, i individualistické soustavy byly za války silně promíšeny principy kolektivistickými, když vznikalo vázané hospodářství. Toto hospodářství mělo ovšem svoje nedostatky, protože zachytilo nedokonale výrobu statků, potřebných k vedení války a výživě národa, neprovádělo dobrou distribuci a nemohlo proto míti vliv na dobrou a spravedlivou regulaci spotřeby.

Anarchické poměry hospodářské jsou zejména za války vyloučeny. Máme-li dosti smutné zkušenosti z vázaného hospodářství ze světové války, bylo by podle mého soudu třeba pro obranu státu připravit takovou hospodářskou soustavu, která by měla vliv na výrobu i spotřebu a která by znemožnila unikání statků

vyrobených a spotřebních státní kontrole, a to jak s hlediska hospodářského, tak i finančního. Bylo by ve válce třeba — podle mého soudu — vázanost hospodářství přiostrít, nechtěl-li by stát dojít k špatným koncům; tudíž bylo by třeba hospodářství řídit podle určitého plánu. Dnes jsou státy s hospodářskou soustavou solidaristickou nebo korporativní, což jim zajisté usnadňuje přechod z mírového do válečného hospodářství, kdy značná nebo úplná centralisace a zásahy státu zjednodušují práci spojenou s krytím válečných potřeb a jejich finanční úhradou.

Z hospodářských soustav vyplývají metody financování.

O těchto metodách chceme nyní stručně pojednat.

II. Do světové války.

V starověkém orientě finančuje válku panovník, který se stará o výstroj a výzbroj svých vojáků. Žold vojska je poměrně malý, za to však mají vojáci márok při rozdělení válečné kořisti. Vlastní odměnu za vojenskou službu jsou léna, která propůjčuje panovník svým vojákům v dědičné užívání a požívání. V novém Babyloně bylo už lze poslat za sebe náhradníka. Tedy válečné náklady finančuje panovník a náklady kryje výběrem dávek, placených v naturálních. Ovšem výše dávek byla závislá na moci panovníka.

V Řecku vidíme povinnost ke státu tak vyspělou, že občané jsou ochotni obětovat pro blaho státu všechny statky i život. Vojsko a loďstvo vydržuje stát, často i z příspěvků bohatých jednotlivců. Ke krytí válečných nákladů využívá stát často chrámových pokladů. Ovšem tyto poklady nejsou zařazovány, nýbrž stát si je vypůjčuje a kryje půjčku dlužním úpisem za garancie zámožných občanů. V pozdější době, když náklady státu rostou, ukládá stát občanstvu nucené půjčky, které slibuje zaplatit, ale často nezaplatí, takže půjčky mají vlastně povahu daní.

Republika římská rozšiřovala se výbojem a válečná kořist je nejdůležitějším příjmem státu, z něhož se kryjí i válečné náklady. Jakomile se peníze staly nejen měnídlem, ale i plavidlem, bylo jich užíváno k financování válek. Pachýři daní (publicani) stali se ve válkách armádními dodavateli a vymáhali ovšem krytí ve zvýšené míře v provincích, čímž tyto hospodářsky mičili. V druhé punské válce, která trvala řadu let, bylo státní hospodářství značně vyčerpáno a tak stát přikročil k znehodnocení peněz, v důsledku čehož okamžitě stoupaly ceny a mzdy, t. j. žold vojska musel být úměrně zvýšen. Stoupající potřeba měla za následek zvýšenou poplatku, tato — při nedostatku statků — stoupání cen. Proti stoupající drahotě bojuje stát utažením berního šroubu a z toho vyvijí se tato situace: následkem dražšího máku zvyšuje stát (ex post) daně. Příští dodávka — protože se daně vlévají do výrobního nákladu — je ovšem dražší. Finanční situace státu se tedy stále zhoršuje. Z těžké finanční kriče byl konečně Řím vysvobozen zaplacením velké válečné náhrady.

V císařské době se finančuje války zpravidla znehodnocováním peněz a ukládáním zvýšených dávek. V době největšího rozpětí Říma,

když skoro všechny známé země po maximálním vyčerpání vojenských možností byly podmaněny, mizí zahraniční směna i peníze, které se rozběhly nebo byly thesaurovány. Pozdní starověk se vrací k matérálnímu hospodářství, k naturální směně.

Feudální středověk finanuje války převážně z pozemkové renty. Postupem doby objevují se opět ve střední Evropě peníze. Čilý středověký obchod vybudoval peněžní hospodářství, které se stává základem financování válek — a ovšem základem k získávání úvěru pro krytí válečných výdajů. Původně finanuje války panovník ze svého majetku a regálů, později z daní (s počátku dobrovolných, Bede), počínající 12. stoletím ukládaných všem poddaným, pokud nekonali vojenskou službu. Středověk byl také častým svědkem zlehčování mincí v kritických válečných dobách. V celku byly válečné náklady ve středověku kryty trojím způsobem:

1. daněmi, při čemž se ukázalo, že daňový výnos se za války vždy zmenší,

2. z ušetřených pokladů,

3. půjčkami. Ovšem zákaz úroků nutil panovníky dávat zástavy. Když při stálých válkách rostou panovníkovy dluhy, pronajímá tento i regály a jiné monopoly bankéřům a kapitálovým společnostem. Od 16. století poskytují půjčky k vedení válek i bursy, které ale prožívají časté bankroty při neplacení zapůjčených částek.

Průmyslového podnikání tehdy ještě nebylo; tvorba kapitálu byla slabší. Státy nemohou zvyšovat výnosy pozemkové renty, takže jsou odkázány jen na půjčky a když postupem času nemohou unést ani úrokovou míru, počínají užívat jiné metody — kontribuce —, ukládaných vojskem v místě pobytu či pohybu.

Ač se panovníci zavazovali k úhradě nákladů svým vojevůdcům, kteří financovali vojsko z vlastních prostředků, nestalo se tak často a tak vůdcové byli odkázáni jen na kontribuce, — což — ovšem podle našeho pojmu — neodpovídalo zásadě daňové spravedlnosti.

Státy vedoucí válku činí nové dluhy, aby jimi zaplatily dluhy staré a kojí se nadějí, že válečná náhražda vyrovná vzniklé schodky. Reformační a protireformační doba kryje část válečných výdajů zabavováním velkostatků, které se prodávají za hotové (ovšem za cenu daleko nižší, neodpovídající hodnotě statků) svým vojevůdcům a zámožné šlechtě.

Přelom nastal v 18. století, v době merkantilismu. Zjistilo se, že financování války půjčkami je příliš drahé a vede stát ke zkáze. Merkantilismus, který podněcuje vývoz, stará se všemožně o rozvoj domácího průmyslu zakládáním nových podniků. A tu se zjišťuje, že krytí nákladů na vedení války z výnosu podnikatelského (podniků průmyslových i obchodních) je výhodnějším než z půjček, zvláště když ukládání daní počalo se řídit zásadou únosnosti (třeba ne tak uplatňovanou jako dnes). Dále poznal merkantilismus důležitost stabilních cen, nemá-li výkyv cen a jejich stoupající tendenze sloužit v první řadě spekulantům a poškozovat stát finančně. Mají-li mít peníze stálou směnnou relaci, musí být udržena při přechodu z miro-

vé doby má válečnou přibližně na stejně výši, jinak — při stoupání cen — rozšíří se spekulace a důsledkem toho bude naturální směna (viz též světová válka).

Tak jako protireformační doba kryje válečné výdaje panovníků z části prodejem zabavených statků, tak také hospodářsko-finanční politika velké revoluce obstarává peníze zabavováním statků. Liší se ovšem v tom, že nečeká, až se uskuteční prodej, nýbrž vydává státovký (assignáty), které macházejí své krytí v právě zmíněných zaťavených pozemcích. Je to inflace moderního stylu, neboť výdej státovky nevyžádala si národní hospodářská potřeba, ale neutěšený finanční stav státu. Stát vytvořil tak umělý důchod, který zvyšoval hladinu hospodářských čísel. Vysoké ceny a nucený kurs assignátů měly za másledek zmízení zboží z trhu, což vedlo opět k značným spekulacím. Znehodnocení peněz vynutilo si návrat k naturálnímu hospodářství, resp. k naturální směně. A tu se znova objevuje heslo, že „válka se má vést bez peněz“ — totiž tak, že nepřátelské dobyté země mají zásobit armádu a přebytky se mají dopravit do vítězného státu. Napoleon kryl tímto způsobem značnou část válečných výdajů a zachránil tak Francii před bankrotom, do kterého ji skoro přivedla doba revoluční.

Jestliže tedy ve starší době bylo ke krytí válečných výdajů použito zabavených velkostatků a vůbec půdy, jichž prodejem bylo placeno jako vojevůdcům, tak i armádním dodavatelům, používá se v moderní době k financování války úvěrového systému. Není už třeba, aby se platilo půdou, nýbrž výmosem hodnoty. Úvěrové operace válčících států se tedy omezují na půjčky, ať vnitřní či zařízení a daně, kterými jsou ke krytí ohromných výdajů odčerpávány nejen běžné úspory všeho občanstva, ale i peněžní kapitály z minulých období.

Ani daně, ani dlouhodobé půjčky, nestačily však státům ke krytí výdajů. A tak, aby časová neshoda mezi státními příjmy a výdaji byla vyrovnaná, dochází k vydání pokladničních poukázk a dluhům směnečným, čímž vznikají státní nezaložené nebo přechodné dluhy.

Moderní doba vyžaduje zvýšených válečných nákladů. Abychom si mohli učiniti přirovnání s výdaji na světovou válku, uvádíme náklady několika posledních válek, jak jsou udány dr. Riesserem v knize „Finanzielle Kriegsbereitschaft und Kriegsführung“.

1. Náklady na válku v roce 1870—1871 činily v Německu okrouhlé 2.200 milionů marek, ve Francii skoro 10 miliard franků. Ovšem v této sumě je započteno 5 miliard marek jako válečná náhrada, záplacená Německu. Vlastní válečné náklady, v nichž nejsou započteny válkou vzniklé škody, činí 1912 milionů franků.

2. Náklady války v jižní Africe od 11. října 1899 do 31. května 1902 činí na anglické straně při síle vojska kolem 200.000 mužů 211,256.000 liber, tedy asi 5 miliard rakouských korun.

3. Rusko-japonská válka od 20. února 1904 do konce srpna 1905 si vyžádala:

u Ruska $2\frac{1}{2}$ miliardy rublů, tedy přes 6 miliard K. rak.;
u Japonska asi 2 miliardy yenů, tedy přes 5 miliard předválečných ruk. korun.

III. Finanční metody světové války.

Náklady na světovou válku dosáhly ohromných sum. Dr. v. Spitzmüller v I. díle knihy „Handbuch der Finanzwissenschaft“ uvádí, že válečné náklady na světovou válku činily 80.68 miliard zlatých dolarů podle kupní síly z r. 1913. Z této sumy připadá na spojence 56.18 miliard, na ústřední mocnosti 24.5 miliard zlatých dolarů. Přepočteme-li tyto náklady na dnešní kurs, činily náklady okrouhle 3000 miliard Kč. Větší část těchto peněz vznikla rozmnožením oběživa a je převážně původem inflačního.

Pohledme nyní, jak jednotlivé státy financovaly světovou válku.

Rakousko-Uhersko.

Poměradž náš stát byl obnoven z trosek rakousko-uherské monarchie, bude zajímavé, abychom v první řadě přihlídlí blíže k tomu, jakých metod užíval tento stát k financování války. O tom nás nejlépe poučí kniha „Das Geldwesen im Kriege“ od dr. Popovicsa, bývalého guvernéra Rakousko-uherské banky. Až do anexe Bosny a Hercegoviny spočívala opatření finančně-politická v tom, že vojenská správa hlásila čas od času finančním ministrům obou států peněžní potřebu, kterou by požadovala v prvních mobilisačních dnech a u kterých pokladem mají být jednotlivé částky připraveny k výplatě. Finanční správa vydala v tom směru potřebné pokyny, aniž by blíže určila, jak budou tyto požadavky kryty. Když pak po anexi hrozilo na Balkáně válečné nebezpečí, bylo přikročeno k řešení otázky zajištění a opatření peněz pro případ války.

Zásadně bylo při poradách zástupců finančních ministerstev a cedulové banky přijato usnesení, že měnová soustava státu a stannovy cedulové banky nemají být měněny. Náklady na válečný materiál měly být placeny po částech, aby se státní pokladna příliš nevyčerpala, při částečné mobilisaci má být použito hotových peněz. Jen při všeobecné mobilisaci má být využito úvěru cedulové banky. V listopadu 1912, kdy — při druhé balkánské válce — bylo nebezpečí konfliktu, bylo na poradách v Budapešti konstatováno, že finanční válečná příprava státu je nejvýš obtížná. Zásadně mělo být ve válce upuštěno od vydávání státověk. Potřebné peníze k vedení války měla obstarat cedulová banka za státní dluhopisy, pokladniční poukázky, které měly být úrokovány nejvýše 2 procenty. Dále bylo usneseno obstarati — pokud lze — část potřebného kapitálu k vedení války ze zahraničí. Vojenská správa preliminovala tehdy svůj požadavek všeobecné mobilisace na dobu tří měsíců ve výši 2 miliard K. Jedna část — 800 milionů K — měla být kryta pokladní hotovostí, ostatní peníze měly být obstarány dombardní zárukou na státní dluhopisy, zúročitelné jedním procentem. Na otázku zástupců cedulové banky, jak opatřiti peníze pro válku po uplynutí tří měsíců, nebylo dáno žádné rozhodnutí, protože jak vojenská správa, tak i politikové se domnívali, že při tehdejším stavu válečné techniky nemůže válka trvat déle

než tři měsíce. Guvernér cedulové banky, jsa si vědom těžké finanční situace, obrátil se dopisem na rakousko-uherského ministra financí, kde jej upozornil na pokles zlatého pokladu, stále vyšší oběh nekrytých bankovek, učinil řadu konkrétních návrhů na omezení objednávek v zahraničí, zvýšení pokladních hotovostí atd.

Pro rok 1914 platilo ujednání, že k úhradě válečných nákladů má být použito v první řadě celních výnosů společné celní řízenice, nekrytý zbytek má být uhrazen příspěvky obou států a to Rakouskem 63.6 procent, Uherskem 36.4 procent. Po podání ultimata Srbsku bylo usneseno, že k financování války bude použito volných kapitálů, jinak úvěrových operací, aniž by byly měněny stanovy cedulové banky. Pro částečnou mobilisaci vyžadovala vojenská správa na prvních 15 dní 608.6 milionů K. Tato částka byla většinou opatřena úvěrovými operacemi u rakouského a uherského konsorcia velkopaník. Císařským nařízením ze dne 4. srpna 1914 byla podle § 14 z. r. 141/1867 vláda zmocněna učiniti mimořádná opatření v příčině provozování obchodu Rakousko-uherské banky a uvésti k tomu cíli v platnost i ustanovení od bankovních stanov odchylná. A toto císařské nařízení stává se podkladem všech finančních opatření vlády po celou válku.

Vyhlášení mobilisace mělo za másledek dočasné uzavření burz. Dále po všeobecné mobilisaci na konferenci finančních ministrů, guvernéra cedulové banky a poštovní spořitelny bylo usneseno návrhnouti vládě vyhlášení moratoria. Tento návrh byl přijat a již příštího dne císařským nařízením 216 z 13. srpna 1914 bylo vyhlášeno moratorium na soukromoprávní peněžité pohledávky vzniklé před 1. srpnem. Do 25. května 1915 bylo toto císařské nařízení šestkrát měněno. Narychlo jsou měněny stanovy cedulové banky; banka je zproštěna povinnosti uveřejňovati výkaz aktiv a pasiv. Již v první polovici srpna 1914 byla u cedulového ústavu uskutečněna půjčka ve výši 2 miliard K, která byla kryta dlužními úpisy lombardovanými bankou. Získané peněžní prostředky byly však brzo vyčerpány. Proto finanční ministr znova vyjednávají s cedulovou bankou, když jinými normálními úvěrovými operacemi nemohlo být získáno potřebných částek. Cedulový ústav povolil finančním správám směnečný úvěr do 2 miliard K na 20 sola směnek pro rakouské a uherské ministerstvo financí. Povolený úvěr byl velmi brzo vyčerpán. Poslední směnky byly předloženy k eskontu již 12. dubna 1915. Rozmnožování oběživa bez národnostě hospodářské potřeby bylo ryze inflační. Guvernér cedulového ústavu upozorňuje na tuto okolnost oba ministry financí.

Jelikož ani směnečný úvěr nestalil ke krytí válečných nákladů, bylo usneseno krátky další výdaje emisemi válečných půjček na domácím trhu. První emise se uskutečnila v listopadu 1914, druhá byla vyplána již v dubnu 1915. Celkem šlo v Rakousku o 8 emisí, jichž celková částka činila v nominále 35 miliard K, v Uhrách o 17 emisí v nominále 18 miliard K. K směnečnému dluhu přistoupil dne 12. dubna 1917 nový dluh na sola směnku v částce 800 mil. K. Těchto peněz bylo použito na výplatu příspěvků pro rodiny povolávaného mužstva. Činila tedy směnečná záplujčka vlády u cedulové banky 2.800 milionů K.

Když vyhlásila válku i Itálie, bylo nutno počítat s prodloužením a proto se hledaly nové prameny ke krytí válečných nákladů. Na společné poradě dne 8. června 1915 ministrů financí, zahraničí, šéfa hlavního štábku a guvernéra cedulové banky uvedli ministři financí, že kdyby jim odepřel cedulový ústav další úvěry, byli by museni uvažovati o vydávání státovek. Nebezpečí, které by tím hrozilo, bylo oceňeno a proto se guvernér uvolil k dalším zápůjčkám. Cedulová banka se závazala poskytovati státu další úvěr, stát se zrekł práva vydávat státovky. Jak Rakousko-Uhersko využívalo k vedení války cedulové banky, jak inflačně rozmnожovalo oběživo, ukazuje tato tabulka:

Způsob půjček:	Datum:	Rakousko:		Maďarsko:	
		milionů K	vyčerpáno dne:	milionů K	vyčerpáno dne:
I.					
Lombardní výpůjčka.	14. VIII. 1914	1.272	15. X. 1914	728	28. X. 1914
II.					
Sola- směnky.	7. X. 1914	1.272	24. IV. 1915	728	1. V. 1915
	12. IV. 1915	508	4. V. »	291	5. VIII. »
III.					
Zápůjčka na dluhopisy.					
1. 15. VII. 1915	954	12. X. 1915	546	6. XI. 1915	
2. 16. IX. »	954	6. V. 1916	546	3. IV. 1916	
3. 24. II. 1916	954	7. IX. »	546	1. VIII. »	
4. 31. V. »	954	7. XI. »	546	16. IX. »	
5. 21. IX. »	954	22. XII. »	546	30. VIII. 1917	
6. 23. XI. »	954	2. VII. 1917	546	1. X. »	
7. 19. V. 1917	954	7. IX. »	546	2. XI. »	
8. 30. VIII. »	954	6. X. »	546	29. IV. 1918	
9. 28. IX. »	954	14. XI. »	546	1. VII. »	
10. 24. XI. »	954	27. XII. »	546	17. VIII. »	
11. 20. III. 1918	954	12. IV. 1918	546	19. IX. »	
12. 15. IV. »	954	30. IV. »	516	7. X. »	
13. 29. IV. »	954	29. V. »	546	4. XI. »	
14. 1. VI. »	954	22. VI. »	546	23. XI. »	
15. 27. VI. »	954	12. VII. »	546	28. XI. »	
16. 15. VII. »	954	29. VII. »	546	20. XII. »	
17. 1. VIII. »	954	27. VIII. »	546	24. XII. »	
18. 29. VIII. »	954	11. IX. »	546	31. I. 1919	
19. 11. IX. »	954	27. IX. »	546	17. II. »	
20. 26. IX. »	954	12. X. »	546	19. III. »	
21. 14. X. »	954	30. X. »	546		
IV.					
Oběh po- kladničních poukázek	31. X. 1918	1.966.5	—	1.125.5	—

	Požadavky banky z 26. října 1918 vůči rakouské maďarské finanční správě v K:
konsorciální půjčky	510,000,000
lombardní půjčky	1,272,000,000
solasměnky	1,780,000,000
dlužní úpisy	19,634,000,000
pokladniční poukázky	1,862,997.276
Dohromady	25,059,797.276
	9,908,943.724

Je pochopitelné, že rozmnožení papírového oběživa mělo za následek thesauraci kovových peněz korunních a drobných, takže bylo nutno vydati ze zásob stříbra další drobné. Když ani to nestačilo, bylo přikročeno k vydávání papírových bankovek jedno- a dvoukorunových. Drobné 10- a 20haléře byly při nedostatku mědi a niklu nahrazeny železnými. Ažiový obchod se zlatou korunou byl dosud pozdě zakázán, ale ještě po zákazu byl obcházen ražbou obchodních mincí (dukátů). Stoupající potřeba válečného materiálu a životních potřeb vedla k enormnímu vzestupu dovozu, který v roce 1916 dosáhl výše 6 miliard proti 1½ miliardě vývozu. Tím se ovšem rok od roku zhoršovala obchodní a platební bilance. Proto byla vydávána nařízení o dovozu, průvozu a vývozu. Zákaz platů do států nepřátelských vydán teprve jako opatření represivní.

Pokud se týče daní, byly některé z nich zvýšeny o válečné přirážky. Teprve v roce 1916 byla zavedena daň z válečných zisků, o niž se ještě zmíníme. Zvýšení daní mělo ovšem při zvýšené poplatce a nedostatku zboží za následek přesunu daní do cen výrobků. Konečně finanční úřady, které byly pověřeny řadou jiných funkcí, nestáčily prostě zdolati svoji vlastní práci daňovou — tak výnos daní byl celkem malý.

Důsledky rakousko-uherského financování války shrnuje dr. Rašín ve „Finanční a hospodářské politice Československa do konce r. 1921“ a bylo by proto zbytečno je zde opakovat.

Konec války znamenal rozrušení měny a cedulové banky. Podle výkazu z 23. července 1914 činil oběh bankovek 2130 milionů korun, kovové krytí 1589 mil. K; do 31. října 1918 stoupil oběh bankovek na 31.483 milionů, kovové krytí kleslo na 267 milionů. Disažio vídeňské devisy podle curyšského záznamu činilo v říjnu 1918 140%.

Německo.

Počínajíc rokem 1871, kdy vznikla velká a silná říše německá, kdy rostl německý militarismus, dalo se očekávat, že dojde během několika desetiletí k válce. Toto očekávání bylo poštvrzeno pozdějším vytvořením politických bloků s protichůdnými zájmy. Nedošlo-li k válce již před rokem 1914, lze hledat příčinu podle některých zpráv v hospodářsko-finanční nepřipravenosti Německa.

Ve svém díle „Wirtschaftskrieg und Kriegswirtschaft“ uvádí Arthur Dix, že právě tak, jak byly připraveny mobilisační plány hlavního štábů, byly také připraveny v Říšské bance a v úřadě říšského pokladu finanční plány již dávno před válkou. Proto mohly být návrhy finančních opatření předloženy již třetího mobilisačního dne říšské radě a kromě toho byly již v míru jmenovitě určeny celé řady úřednictva, které při prvním mobilisačním dni mohly započítí svou práci v otázkách úvěrových podle vytčeného programu. Německo využilo již marockého konfliktu k zvýšení úvěru na vyzbrojení armády, což se ještě stupňovalo za balkánské války. Válečný zlatý poklad, zařazený Bedřichem Velikým, který byl po roce 1871 rozmnožen o část válečné mahrady francouzské, byl znova doplněn podle zákona z 3. července 1913, takže počátkem války dosahoval skoro 60 milionů dolarů ve zlatě kromě stříbra. Podle nařízení říšského kancléře ze dne 2. srpna 1914 byl válečný poklad v čásitce 120 milionů marek a stav zlata v téže výši dán Říšské bance ke krytí mobilisačních nákladů.

Jestliže se — přes veškerou pečlivou přípravu — německé státní hospodářství po válce zhroutilo, nutno hledat první příčinu v tom, že dopodrobna vypracované programy nepočítaly s tak dlouhým trváním války. Další chyba spočívala v tom, že daňový systém nebyl přizpůsoben válečným poměrům, že daně z válečných zisků byly zavedeny příliš pozdě a — last not least — anglická blokáda, která nutila Německo obstarávat nutné statky k vedení války z vlastního výrobního procesu, který byl proti dovozu příliš drahým. Německé hledisko, aby bylo ve státě co nejvíce peněz, vedlo ovšem k ohromnému naduření všech hospodářských čísel a k poměrům, jak jsme je zažili v poválečném údobí.

Právě tak jako v Rakousku-Uhersku byla dne 4. srpna 1914 spolková rada zmocněna k provádění hospodářských opatření za války. Dne 6. srpna 1914 vyhlásila spolková rada odložení splatnosti směnek a šeků o jeden měsíc, soudu pak byly zmocněny, aby odložily splatnost hypoteckářních dluhů. Nešlo o moratorium, vyhlášené v jiných státech. Německo se staralo, aby dluhy mohly být splaceny zřízením „Darlehenskassen“ podle zákona z 4. srpna 1914, které vydávaly na zákonem stanovené záставy zvláštní „Darlehenskassaschein“, jež musely být přijímány veřejnými pokladnami podle označené hodnoty. Tyto poukázky, jichž bylo původně vydáno za půl druhé miliardy marek, nahrazovaly současně nedostatek drobného oběživa.

Současně s vydáním zákona o zřízení „Darlehenskassen“ byly 4. srpna změněny zákony cedulové banky a mincovní. Dále učinilo Německo opatření ve zvyšování zlatého pokladu tím, že zlaté mince byly vyměňovány za bankovky a vůbec osobám, platícím zlatem, byly činěny značné výhody. V důsledku toho zlatý poklad během prvních válečných let stoupl. Ke krytí válečných nákladů vydávala německá vláda pokladniční poukázky, které byly eskomitovány říšskou bankou. Jelikož do konce září 1914 dosáhly pokladniční poukázky již sumy

2.300 milionů marek, bylo přikročeno k vypsání 1. válečné půjčky, pozůstávající z poukázek do dvou let umořitelných a z dlouhodobé konsolidační půjčky. Vypsání půjček se pak periodicky opakovalo každého půl roku (v březnu a září). Celkem bylo vypsáno 9 půjček, které vynesly sumu $97\frac{1}{2}$ miliardy marek. Vliv inflace lze zejména pozorovat na tom, že při první půjčce, kdy vůle k upisování byla jistě vyšší, bylo upsáno skoro 4 a půl, při 8. půjčce skoro 15 miliard.

Pokud se týče daní, zastávala německá vláda stanovisko, že, nedají-li se válečné výdaje kryti úplně daněmi, má se od uvalování nových daní nebo jejich zvyšování vůbec upustit. Státní sekretář dr. Helfferich na námitky proti tomuto rozhodnutí odpovídal vždy, že „nepřítel musí přece vše zaplatit“. Když pak v březnu 1915 byl podán návrh Reichstagu na částečné krytí válečných výdajů zvýšeným zdaněním, odpověděla vláda, že „musíme setrvat v naději, že účet z války, nám vnucené, bude při uzavření míru předložen k placení našim nepřátelům“. Teprve na další naléhání Reichstagu byla předepsána dávka z majetku, vzniklého válečnými ziskami a některé nepřímé daně byly zvýšeny. Po prvé byly některé daně zvýšeny v roce 1916, kdy byla zavedena i daň z válečných zisků. Teprve v roce 1918 došlo k radikálnímu zdanění. Celkem činily v Německu náklady na válku 161 miliard marek.

Francie.

Válka zastihla Francii celkem nepřipravenou. Státní dluh byl dosud značný a činil kolem 33 miliard franků. Kromě toho bylo v roce 1914 přikročeno k reorganisaci daňového systému, který do vypuknutí války nebyl ještě proveden. Situace se pak zhoršila ztrátou nejbohatšího a nejprůmyslovějšího kraje. Ihned po mobilisaci vyhlašuje Francie moratorium — původně na jeden měsíc, — které bylo stále prodlužováno až do konce války.

Potřebné peníze opatřovala si vláda jednak úvěrem u cedulového ústavu, jednak pokladničními poukázkami. K první emisi válečné půjčky došly teprve v listopadu 1915. Celkem byly vypsány čtyři válečné půjčky. Francie byla ovšem nutena obracet se do zahraničí o získání úvěru, který z největší části poskytla Amerika a Anglie.

K zvyšování daní bylo přikročeno teprve v roce 1916, kdy byla zavedena i daň z válečných zisků. Další zvýšení přirážek a nových daní následovalo v roce 1918.

Vlastní válečné náklady činily okrouhle 190 miliard franků.

Itálie

financovala válku podobně jako jiné státy. Jelikož se na válku připravovala, použila více než dosud zmíněné státy ke krytí nákladů daní, které byly zvyšovány již před vstupem do války. První půjčka (mobiliační) byla vypsána ještě před mobilisací. Vedle bankovek byly dány do oběhu i státovky. Také ze zahraničí, hlavně z Ameriky a Anglie čerpalá Italie svůj úvěr.

Celkové výdaje na válku činily asi $2\frac{1}{2}$ miliardy dolarů.

Rusko

vedlo podobnou finanční politiku. Na počátku války obstarávalo si úvěr vydáním pokladničních poukázek a prodejem svých obligací v Anglii.

Válečné půjčky byly menší, zato častější. Zlatý poklad se během války podstatně snížil. Pokud se týče daňového systému, zhoršilo si Rusko svou situaci zrušením žilového monopolu. Místo toho byly zavedeny nové daně, zejména daň na železniční dopravu. Jinak byly zvýšeny daně v roce 1916, kdy byla též zavedena daň z válečných zisků a příjmů, ale s platností až od 1. ledna 1917.

Celkové výdaje na válku až do roku 1917 činily okrouhlé 41 miliard rublů. Státní dluh 45 miliard rublů nebyl pak říjnovou vládou uznán.

Anglie,

která nebyla na válku připravena, činí s počátku podobná opatření jako jiné státy, zejména pokud se týče uzavření burz, vyhlášení moratoria a změny bankovního zákona. Anglická banka byla oprávněna vydávat bankovky bez zákonního krytí, ale banka toho nevyužila, protože stát přikročil k vydávání státověk. Anglie nepostupovala podle předem připraveného plánu, nýbrž prováděla různé finanční operace podle daných poměrů. Ministerstvo financí obstarává úvěr na pokladniční poukázky, dlouhodobé půjčky a úvěrem u Bank of England. Nejzávažnější změnou způsobu financování války proti jiným státům je pravidlo, vytčené hned po vzniku války, že z rozpočtu musí být kryty všechny normální výdaje a úroky státních dluhů, které za války povstanou. To ovšem znamenalo hledati úhradu v daních. Zdanění obyvatelstva bylo za války průměrně dva a půlkrát vyšší než před válkou. Již v listopadu 1914 byla daň důchodová zvýšena skoro o 100 procent. vedle toho zvýšeny různé daně nepřímé. Daně byly stále stupňovány, respektive zaváděny daně nové. Daň z válečných zisků byla zavedena již v roce 1915, mezi nepřímými daněmi zavedeny nové, zejména daň ze zábavy v roce 1916 a daň přepychová.

Válečné náklady činily celkem přes 11 miliard liber šterlingů, spojencům bylo zapůjčeno přes 7 miliard.

Spojené státy.

Amerika, která vstoupila do války až v roce 1917, mohla z blízka studovat finanční metody evropských států a podle získaných zkušeností vypracovat svůj vlastní finanční plán. Ovšem při velkých dodávkách žila Amerika v rozkvětu a nikdy dříve nebylo v bankách tolik zlatých zásob co před vstupem do války. Základním rozdílem v použití finančních metod od evropských států kromě Anglie je, že válečné výdaje měly být uhrazeny daňovými výnosy a teprve rozdíl mezi těmito příjmy a výdaji na válku má být kryt zájmovými daněmi. V polovici r. 1917 byl pak stanoven poměr mezi úhradou výpůjčkovou a daňovou a to tak, aby třetina výdajů byla kryta daněmi, ostatní půjčka-

mi. Už v roce 1914 byl vydán nouzový daňový zákon, kterým byly zvýšeny nepřímé daně. V roce 1916 nový zákon zvyšuje přímé daně a zvyšuje státní příjmy zavedením daně zvané „munitions manufactures tax“. V pozdějších letech dochází opětovně k zvýšení daní a zavedení daní nových. Jestliže daňový výnos činil v roce 1914 něco přes 700 milionů dolarů, činil koncem války již přes 4 a půl miliardy. Ovšem tu nutno část připočít na zvýšenou konjunkturu a počles dolaru.

K umisťování válečných půjček používala vláda federálních bank, kterým ministerstvo financí předem oznámilo peněžní potřebu. Podle toho rezervovaly si banky peníze na eskomu dlužních úpisů. Sumy, získané prodejem úpisu připsaly banky státu k dobru, který si pak tato depozita podle potřeby vybíral. Spojencům byly zákony povoleny půjčky do výše 10 miliard dolarů.

Válečné výdaje činily celkem 22 miliard. K tomu nutno připočítat 10 miliard půjček, poskytnutých spojencům.

V souhrnu lze skoro u všech států pozorovat značné znehodnocení peněžní jednotky. Koncem války vykazuje německá marka disažio 40%, anglická libra 12, francouzský frank 12, lira 25, rakouská koruna dokonce 60.

Některým státům se zdařilo krýti válečné výdaje, aniž by bylo přikročeno k tisku nekrytých bankovek. Anglie na příklad kryla 18.4% výdajů ze státních příjmů, 81.6% půjčkami na domácím a zahraničním trhu. Také v Německu dík dokonalé přípravě se zdařilo $\frac{3}{4}$ válečných nákladů krýti z půjček a daní, jen jedna třetina byla kryta tiskem bankovek. Zato v Rakousko-Uhersku byla kryta půjčkami jen jedna čtvrtina, $\frac{1}{4}$ byly kryty úvěrem u cedulového ústavu, t. j. rozmožením oběživa. (Spitzmüller v „Handbuch der Finanzwissenschaft“).

Vidíme tedy značné rozdíly, které vyplynuly jednak z finanční kapacity států, jednak z provedené přípravy či nepřipravenosti. Čím menší byla příprava, tím větší finanční a hospodářský rozvrat. (Rakousko-Uhersko.)

IV. Finanční metody a posouzení.

Vidíme, že financování válek bylo v různých obdobích rozličné. V starší době, kdy státy nebyly ani po stránce právního uspořádání ani po stránce národohospodářské tak vyspělé, užívalo se primitivních cest, které se konečně nedotýkaly ani celého národa, nýbrž několika jeho vrstev nebo dokonce jen jednotlivců. V době pozdější byly výdaje na válku pokládány čistě za výdaje panovníkovy a teprve vlastně v konstitučních státech týká se financování války veškerého občanstva. Vůbec tedy v moderní době, v důsledku uspořádaného právního řádu a složitosti jemného mechanismu národohospodářského a finančního, je otázka krytí válečných výdajů daleko významnější, už také proto, že zachycuje všechna hospodářství ve státě — ať jednotlivců (soukromá) či veřejná. Jelikož pak společenské řády moderních států byly individualistické, ovšem více méně promíseny prvky kolektivistickými, dělo se financování válek přibližně z týchž pramenů a jen

hospodářská vnitřní situace státu měla vliv na větší či menší rozpráť téhož pramene, na rozličnou finanční politiku.

Byl to: úvěr dlouhodobý,
„krátkodobý,
daně a
rozmnožování oběživa.

Úvěry.

Úvěru dlouhodobého bylo využito jak na domácím trhu, tak i v cizině.

Pud hospodářského a politického sebezachování přinutil státy v mimořádné době k využití úvěru i v jiných státech. Státy (až na USA) nebyly s to, aby válečné výdaje kryly výhradně zvyšováním daní a domácími válečnými půjčkami a proto byly nuceny sáhnouti k půjčkám zahraničním. Mnohé státy, které si vypůjčovaly v cizím státě, současně půjčovaly jiným státům, takže byly nejen dlužníky, ale i věřiteli. Na počátku války uzavíraly se půjčky tím způsobem, že státy vyhledávající úvěr, vydávaly na cizozemských trzích zúročitelné obligace. Peněz, kterých bylo takto získáno, bylo současně použito k placení válečného materiálu a zásob, odebíraných ve věnitelském státě.

Některé státy, jako Rusko, nebyly s to ihned v prvních měsících války platiti za válečné dodávky a proto obracejí se do ciziny, kde jim byl otevřen úvěr. Francie již v říjnu 1914 vypůjčovala na anglickém trhu vydáváním pokladničních poukázek. Ale od května 1915 dostávalo se jí půjček přímo od anglické vlády, které byly zabezpečeny z $\frac{1}{2}$ francouzským zlatým pokladem.

Když vstoupily do války USA., byla vláda zvláštním zákonem zmocněna poskytnouti spojencům úvěr do 3 miliard dolarů, který byl postupně zvýšen až na 10 miliard. Tento úvěr byl povolen bez jakýchkoliv záruk, takto při obvyklém úrokování. Od té doby se obligační půjčky neuzavíraly.

Pokud se týče dluhů Rakouska-Uherska v Německu, musely být ze značné části placeny zlatem. Proto se zlatý poklad rakouské cedulové banky tak značně snížil.

Když nestačily státům ke krytí válečných výdajů normální prostředky a přechodné dluhy dostoupily značné výše, počaly státy vypisovati válečné půjčky vnitřní. Těmito půjčkami byly kryty skoro $\frac{4}{5}$ válečných nákladů.

Zásady, kterými se emise válečných půjček řídily, byly podobné ve všech státech. Není tu místa, abychom se o tom rozšiřovali. V některých státech bylo obyvatelstvo vyzýváno, aby si je při nedostatku peněz vypůjčovalo k upsání válečných půjček. Tak byly v Německu k tomu účelu zřízeny Reichsdarlehenkassen. Tedy kromě úspor upisovaly se i peníze vypůjčené.

V Rakousko-Uhersku byly půjčky zadávány v kursu 96 a zúročeny $5\frac{1}{2}\%$. Cedulová banka se zavázala státu, že dá se na tyto půjčky 75 procent záplujčky na 5 procent, tedy o půl procenta levněji než úrok

placený státem. Důsledek toho byl, že upisovatelé upsali první půjčku, při druhé lombardovali u cedulové banky na 75%, a upsali druhou, při třetí provedli totéž s druhou půjčkou atd. (Rašín ve „Finanční a hospodářské politice“).

Tyto dva případy jsou uvedeny úmyslně, aby mohly být s hlediska národního hospodářství zvlášť posouzeny.

Ovšem s válečnými půjčkami učinilo obyvatelstvo velmi smutné zkoušenosti, takže státy ztratily jeho důvěru k upisování.

Při přechodu z mírového do válečného hospodářství užívaly státy ke krytí válečných nákladů hlavně pokladničních poukázek nebo bonů.

Tak Německo vydalo pokladniční poukázky, které eskontovala Říšská banka. Ovšem už v září 1914 dosáhl tento přechodný dluh tak ohromné výše, že vláda byla nucena sáhnouti k půjčkám dlouhodobým. Podobně se dělo i v jiných státech. V Rusku na příklad bylo do října 1914 vydáno již přes 800 milionů rublů krátkodobých dluhopisů. Rakousko-Uhersko použilo i jiné formy krátkodobého úvěru, totiž směnek. Finanční správa rakousko-uherská zapůjčila si (jak již uvedeno) na sola směnky u cedulové banky v r. 1914 2 miliardy. První směnky byly eskontovány již v říjnu 1914.

D a n ě.

Je pochopitelné, že ani označené způsoby nestačily ke krytí válečných výdajů a že bylo nutno sáhnouti k zvýšení daní, resp. k zavedení nových daní, měl-li být alespoň z části zachován státní rozpočet v rovnováze. Státní výdaje ve válce stále stoupají: jednak rostoucími náklady na válku, jednak přímo kvetoucí inflaci a v důsledku toho snižováním hodnoty peněžní jednotky.

Některé státy zavádějí nové daně nebo zvyšují daně dosavadní hned na počátku válečného konfliktu (ba i před vstupem do války USA.), jiné až po delším trvání války. USA. a Anglie jsou vzorem států, vycházejících s hlediska, že zvýšené náklady mají být kryty zvýšenými příjmy státního hospodářství.

Anglie nejen ve světové válce, ale i v dřívějších válkách zastávala stanovisko, aby občanstvo bylo zatiženo daněmi ke krytí válečných nákladů, zastávajíc svoje stanovisko:

- a) politickou mocí státu, který může v nutnosti na svých občanech vynutit maximální oběti,
- b) psychologicky, že totiž každý bude ochoten k sebezáchrone obětovat nejvyšší statky,
- c) finančně politicky, neboť z daní má být hrazen nejen normální rozpočet, ale i úroky z válečných půjček,
- d) konečně hospodářsky, protože inflační oběživo, věhnané z důvodu státní nouze do jednotlivých hospodářství, má být zvýšenými daněmi opět odčerpáno. Jestliže tedy Anglie a Spojené Státy maximálně využívaly daňové metody, ostatní státy se domnívaly, že válka je zlem a že by zvyšování daní toto zlo ještě zvyšovalo. Byly ovšem také zvyšovány daně, ale dosti pozdě, pokud se pak týče nových daní,

bylo ukládací řízení často velmi nedokonalé, takže nebylo účele zdaněním vytčeného dosaženo.

Proto byly výnosy daní tak rozličné. V USA. bylo stanoveno, že rozpočtové výdaje ve válce musí být z $\frac{1}{2}$ kryty daněmi. Anglie se snažila, aby daně kryly rádmé rozpočtové výdaje a úroky z válečných dluhů. Zdařilo se jí, že mohla daněmi kryti kolem 20% válečných výdajů.

Centrální mocnosti přikročily k zvyšování daně mnohem později než Anglie, v důsledku čehož nebyly daněmi kryty ani rádmé výdaje rozpočtové.

Pokud se týče nových daní z válečných zisků, zdá se, že už sám pojem nebyl přesně vymezen. Neplatila tu zásada, že válka není obchodní konjunkturou pro určité třídy osob fyzických nebo právnických, aby se na úkor státu a ostatního obyvatelstva neořehacovaly.

Zdanění válečných zisků z roku 1916 nevyhovovalo. Uvedu několik příčin:

1. Zákon byl vyhlášen až v druhém roce války, tedy pozdě.
2. Určité fyzické osoby se zdanění vyhnuly.
3. Fyzické osoby (individuální podniky) byly dřízeji zdaněny než podniky s neosobním kapitálem.
4. Daň byla progresivní od 5—45%, progrese komčila při výnosu dosahujícím půl milionu.
5. Zdaňování nedělo se často v součinnosti všech úřadů a ústavů, které přejímaly válečné dodávky nebo měly evidenci jejich, takže určité výnosy zdanění vůbec unikly.

Rozmnožování oběživa.

Konečně pomáhaly si státy rozmnožováním oběživa. Nedostatek peněz nahrazovaly státy různým způsobem:

- a) Úvěrem u cedulové banky,
- b) válečnými půjčkami, lombardovatelnými u cedulového ústavu,
- c) pokladničními poukázkami, lombardovatelnými buď přímo nebo nepřímo u cedulové banky,
- d) směnkami eskontovanými tamtéž,
- e) nebo konečně vydáváním státovek. První tři případy prováděly státy tehdy, když před tím suspendovaly zákaz, že banka nesmí poskytnouti státu žádného úvěru.

Pokud se týče státovek, jde tu vlastně o jinou metodu úvěrovou, že totiž stát vytiskne papírové peníze a dává je do oběhu vedle bankovek, ovšem s menším kursem, s formální hodnotou.

Posudek použitých finančních metod.

K posouzení použitých finančních metod nutno uvést aspoň dva:

Za války spotřebuje stát množství reálných statků a k zaplacení potřebuje velký peněžní kapitál. Nechce-li stát vytvořit kapitál inflačně, musí čerpat potřebné částky do nejkrajnější míry z důchodů soukromých hospodářství, které nebyly spotřebeny, nýbrž jsou dány k dispozici jako úspory. V takovém případě z důchodových částek strádalů vytváří si stát nárok na potřebné reálné statky státního produktu. Jestliže ale stát hradí nedostatek peněz úvěrem cedulového ústavu,

vydáváním státovek — zkrátka rozmnožováním oběživa —, vytváří k své potřebě umělou kupní sílu, která nebyla čerpána ať dobrovolně, či nedobrovolně z výnosu národního produktu. Stát má zvýšený důchod, uměle vytvořenou kupní sílu, zatím co kupní síla soukromých hospodářství zůstává nezměněna. Tato umělá kupní síla zdvihá ovšem při státním spotřebním hospodářství hladinu cenovou — a postupně celou soustavu hospodářských čísel při současně úměrném znehodnocení peněžní jednotky. Stát má tedy za dnešní hospodářské soustavy tři cesty k dvoření peněžního kapitálu za války:

- a) čerpá úvěr z úspor běžného důchodu národního, hlavně půjčkami, získanými dobrovolně u strádalů;
- b) čerpá potřebný peněžní kapitál nuceně, t. j. vydaněním těchto úspor, což nevede k zvýšení cen a hospodářských čísel, tedy k inflaci;
- c) inflaci.

První dvě cesty zkracují peněžní a reálný důchod bez inflace, inflační využití vytvoření peněžního kapitálu zkracuje důchody reálně. (Viz Engliš „Obnova peněžního trhu“.)

Prakticky odnímá stát válečnou inflací část národního produktu pro sebe snižováním životní míry většiny soukromých hospodářství, hlavně hospodářství s odvozenými důchody, nepřizpůsobenými poklesu peněžní jednotky.

Z tohoto pojednání vyplývá posouzení metod financování války.

Pokud se týče dlouhodobých půjček, nelze tu činit s hlediska národochospodářského žádných dlouhých rozkladů. Tyto půjčky, pokud jsou čerpány z úspor a jsou určeny ke krytí finančního schodku, jsou hospodářsky bezvadné. Takovým úvěrem se kupní síla ani nezmenšuje, ani nezvětšuje, mýbrž přesouvá se jen ze soukromých hospodářství na stát. Ovšem jsou-li válečné půjčky upisovány tak, že si upisovatel na upsání peníze vypůjčí (jak tomu bylo v Německu a Rakousku podle uvedených příkladů), tu nejde již o úvěr čerpaný z úspor. Jestliže pak je přípustný lombard těchto půjček u cedulové banky, mění se celá akce půjčková v inflaci oběživa.

Přechodný úvěr má normálně sloužit jen k odstranění pokladního schodku, který by vlastně měl být ještě v téže finanční periodě uhrazen. Toho ovšem za války nikdy nebude, a proto je třeba omezit vydání pokladničních poukázek a jiných krátkodobých dluhopisů na míru nejmenší, ideálně natolik, nakolik národní hospodářství toho potřebuje ke krátkodobému uložení zahájejících hotovostí. Jinak, při trvalém finančním schodku, musí dojít k opětující prolongaci, až se konečně event. podaří tento přechodný dluh proměnit v trvalý (konsolidace).

Emise krátkodobých dluhopisů má kromě mnoha výhod — zejména rychlé mobilisace peněžního kapitálu i nevýhodu: Rychlé obstarání peněžního kapitálu pro stát pomocí krátkodobého úvěru svádí stát k častému použití a vydání poukázek ve značné míře. Jestliže pak je přípustná eskontovatelnost u cedulové banky v značné míře,

tu vlastně celá emise se proměňuje v hotovost rozmnožující oběživo. Takový úvěr je pak ryze inflačním.

Totéž platí, jestliže si stát půjčuje na směnky v cedulovém ústavu, nebo — ve stejné míře — jestliže vydává státnovky, které obsahují vedle bankovek s nuceným kursem. Dojde vždy k rozmnožení oběživa s důsledky, které jsem již nastínil.

Pokud se týče daní:

Má se vůbec použiti daní k financování války? Už svrchu jsem uvedl hledisko anglické a americké použití daňového výnosu ke krytí válečných nákladů.

Dr. Funk posuzuje alternativu „půjčka nebo daň“ asi takto: Zápůjčkou se získá velká částka rychleji, levněji a snáze než daní, která zvyšuje válečné utrpení lidí. Její výhodou je, že nezatěžuje stát břemenem úrokovým. Naproti se uvádí, že zápůjčky svou snadností umožňují podniky hospodářsky i politicky škodlivé a přesunují břemena, z nichž má prospěch přítomnost, ne budoucnost.

Dr. Drachovský praví, že příliš vysoké sazby daňové mají vliv na berní mravnost a že praxe sama pro časté přetížení personálu a nepřítomnost vlastních poplatníků se vyvíjela způsobem méně uspokojivým.

Dr. Eheberg uvádí, že zvýšení a rozmnožení daní vede pro svou neoblíbenost u státních příslušníků k větší opatrnosti státní a opatrnejšímu zkoumání výdajů, kdežto zápůjčky, jichž tlak není tak bezprostředně pocítován, snáze se povolují a nezřídka použijí i k provedení podniků pochybné pověsti. V mimořádných případech — za války — dají se nové daně těžko zaváděti, protože daně vykazují po stránce spravedlivého rozdělení dosti vad a této nestejnomořnosti přibývá vzhůru vztah daňové míry. Ovšem na druhé straně dějiny ukázaly, že zámožné země s přiměřeným systémem daňovým jsou s to ukojit i značné mimořádné výdaje daňovými přirážkami a zavedením nových daní. Poukazuje při tom na úspěšné úsilí Anglie a Spojených států.

Dr. Rašínský chválí anglickou daňovou politiku za války a vidí v odsávání zvýšených důchodů pomocí daní nejlepší způsob boje proti inflaci, který ovšem v Rakousku za války nebyl prováděn.

Stát inflačním rozmnožením oběživa v případě nouze ochuzuje všechny důchodce, když umělá kupní síla zdvihá hladinu cenovou. Kdyby stát odňal důchodecům ztrátu, vzniklou rozmnožením oběživa, zdaněním, nevedla by tato metoda k pronikavému zvýšení cen a hosp. čísel, tedy: peněžní kapitál, takto vytvořený, nebyl by kapitálem inflačním.

Sebelepší daňový systém, nejlepší ukládací řízení se shrnutí za inflaci, protože tato tím že některé daně zhodnocuje, jiné znehodnocuje, porušuje zásadu únosnosti.

Tedy s hlediska národochospodářského jeví se zvýšení daní za války a rozmnožení daní o nové plně odůvodněným. Pro důkazy nemusíme chodit daleko, stačí prozkoumat rakousko-uherské hospodářství za války.

Ovšem nejvíce bude záležet na tom, jaká bude daňová politika, totiž struktura daňového systému, aby státu vynesla maximum užitku se zřením k únosnosti obyvatelstva, aby režie spojená s vybíráním daní byla co nejménší a organisačce co nejjednodušší.

V závěru shrnuto jeví se způsob financování války dlouhodobým úvěrem a daněmi nejprospěšnějším. Je třeba plně vyčerpat tyto zdroje, nemá-li již počátkem války stát nastoupit cestu inflačního tvoření kapitálu. Ovšem hned zde nutno přiznat, že naznačených cest lze použít jen pro krátkou dobu, neboť při déle trvajícím konfliktu, kdy stát spotřebuje skoro celý národní důchod pro sebe, nelze více tvořit kapitál úsporami. V takovém případě nezbývá jiné cesty, než tvoření umělých důchodů, které se nám pak jeví jako faktické vydanění veškerého občanstva, jež ovšem nejtěžejí dolehne na soukromá hospodářství s důchody odvozenými. Vždy ale nutno mít na paměti, že je třeba hledat všechny cesty k tomu, aby postup inflační byl pomalý a kontrolovatelný, aby se inflace nevymkla z rukou státního hospodářství, neboť pak rozvracuje daňovou soustavu, ničí všechny normální zdroje pro úhradu veřejných výdajů, rozvrací hospodářský život vůbec.

V. Závěr.

Nastínili jsme tu v hrubých rysech finanční metody uplatňované v moderní době za války. Viděli jsme, že většina států financovala válku půjčkami, Rakousko-Uhersko kromě toho hlavně úvěrem u cenukového ústavu. Naproti tomu Anglie a USA. kryly s úspěchem značnou část válečných nákladů daněmi. Světová válka po stránce finanční politiky a vůbec po stránce hospodářské stala se jistě předmětem studia všech států, aby z dobrých i stinných stránek čerpaly pro budoucnost poučení. Nevíme, jakými cestami půjdou při eventálním příštím konfliktu. Snad lze použít ještě jiných metod, ale zdá se, že tyto mohou vyplynouti jen ze změny hospodářské struktury.

Leopold Chmelá.

NOVÉ OBDOBÍ OTÁZKY STŘÍBRA.

Hospodářská politika Spojených států od nastoupení presidenta Roosevelta bude předmětem studia a kritik po dobu generaci. Jest pravděpodobné, že budoucnost vysvětli lépe určité události a zásahy, kterým ve světle dosavadní zkušenosti nemůžeme porozuměti. Roosevelt se zasloužil o mnoho opatření, sociálních reforem a náprav oponutí, které předchozí vlády po dlouhou dobu nechávaly bez důrazu, zůstávajice pozadu za zeměmi s pokročilejším sociálním zákonodárstvím. Některá opatření přišla poněkud náhle a rozrušila hospodářskou soustavu země, avšak přesto jsou v celku dobrá, i když ve svém důsledku nebyla okamžitým prostředkem k nápravě poměrů. Naproti tomu jest však také více opatření, kterých nelze hájiti s hlediska hospodářské nauky a na které se i praktický politik hospodářský musí dívat skepticky.

Kapitolou, která je jen malou částí celkové politiky, jsou zásahy presidenta Roosevelta do trhu stříbra. Roosevelt přišel